

ISSN 2309-9763

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАНУ УКРАЇНИ

*Присвячується 100-річчю заснування
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*

Педагогічна освіта: теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 24 (1-2018)

Частина 1

м. Кам'янець-Подільський
2018

Рецензенти:

Коссаковський Едвард, доктор, професор, Краківська академія мистецтв ім. Яна Матейка, м. Краків, Польща;
Рокачук В.В., кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник, Інститут культурної спадщини АН Молдови, м. Кишинів, Молдова; **Тарасенко Г.С.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна; **Чепіль М.М.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький педагогічний університет імені І. Франка, м. Дрогобич, Україна.

Рекомендовано до друку рішеннями вчених рад Інституту педагогіки НАПН України

(протокол № 6 від 02.04.2018 р.)

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

(протокол № 4 від 26.04.2018 р.)

Міжнародна редакційна колегія:

О.М. Топузов, директор Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; **Л.Д. Березівська**, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; **М.В. Головко**, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент; **М.С. Вашуленко**, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Н.П. Дічек**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України; **Т.М. Засекіна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України; **Урушля Груца-Мъонсік**, доктор гуманітарних наук, Жешівський університет, м. Жешів, Польща; **Л.М. Калініна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; **В.М. Лабунець**, доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (головний редактор); **І.О. Кучинська**, доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (заступник головного редактора); **Н.В. Гудима**, кандидат філологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (відповідальний секретар); **Н.В. Мелекесцева**, кандидат філологічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (мовний редактор); **Януш Мъонсо**, доктор габілітований, професор надзвичайний, Жешівський університет, м. Жешів, Польща; **М.А. Печеник**, кандидат педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Л.М. Воєвідко**, кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Н.В. Бахмат**, доктор педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Міжнародна наукова рада:

О.Д. Баженова, доктор мистецтвознавства, професор, Білоруський державний університет, м. Мінськ, Білорусь; **Земба Beata Anna**, доктор гуманітарних наук, Інститут педагогіки Жешівського університету, м. Жешів, Польща; **Марек Палих**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки, Інститут педагогіки Жешівського університету, м. Жешів, Польща; **I.M. Конет**, доктор фізико-математичних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **О.І. Локшина**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України; **О.М. Онаць**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; **Пйотр Яргуш**, професор, Директор Інституту мальства і художнього виховання, Педагогічний університет імені Комісії національної освіти, м. Краків, Польща; **О.І. Пометун**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України; **Н.О. Урсу**, доктор мистецтвознавства, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.24 (1-2018). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2018. – 360 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної педагогіки та методик у галузі вищої освіти, старшої, основної, початкової школи та дошкілля. Представлено широкий спектр наукових розробок українських і закордонних дослідників.

Збірник наукових праць адресовано науковцям, педагогам, докторантам і аспірантам, студентам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку педагогічної науки.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 15071-3643Р Збірник наукових праць "Педагогічна освіта: теорія і практика" 24.04.2009 р.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 р. №1328).

За достовірність фактів, назв, дат, посилань та літературних джерел тощо
відповідальність несуть автори.

Редколегія та видавництво не завжди поділяють їхні погляди.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІКА

Наталія Бахмат

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ.....	9

Олена Березкіна, Тетяна Кошельник, Віктор Кошель

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	18

Леся Бодак

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О. МАКАРУШКИ.....	23

Дмитро Боднар

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ О. МАЗУРКЕВИЧЕМ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ПЕРЕДОВИХ ДІЯЧІВ ОСВІТИ, НАУКИ І КУЛЬТУРИ ДОРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ	29

Олена Боровець

ПРОЕКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬNІСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	38

Юрій Буклов

НАРОДОЗНАВЧИЙ ГУРТОК ЯК ФОРМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	43

Наталія Бхіндер

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ ПРИКОРДОННИКІВ У ВІДОМЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ РЕСПУБЛІКИ ІНДІЯ.....	49

Валентина Вонсович

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	56

Ірина Герасимова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ	62

Ліна Голуб, Василь Гогоць

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ	69

Оксана Горбатюк

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД щОДО РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	75

Руслана Даниляк

ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЧЕСНОТ ЯК СКЛАДОВА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ.....	80

Наталія Дічек

ПРОБЛЕМА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ У СУВЕРЕННІЙ УКРАЇНІ КРІЗЬ ВНЕСОК У ЇЇ ВИРІШЕННЯ В.Г. КРЕМЕНЯ (БІОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД)	86

Олена Довгань, Оксана Соколан

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	95

Ольга Ельбрехт

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОСВІТІ	102

<i>Соломія Іляш</i>	
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	109
<i>Ганна Кириленко, Олександр Кириленко, Анатолій Воліченко</i>	
ЧИННИКИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	114
<i>Юлія Кліта</i>	
ПЕДАГОГІЧНІ ЕТАПИ ГОТОВНОСТІ	
ЕКОНОМІСТІВ-ПІДПРИЄМЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	120
<i>Геннадій Ковалъчук</i>	
ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У МІЖШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИХ КОМБІНАТАХ УКРАЇНИ В 70-80 рр. ХХ ст.....	126
<i>Леся Колток, Ольга Заяць</i>	
МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ	
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ	134
<i>Галина Косарєва, Наталія Руденко</i>	
АНАЛІЗ СФОРМОВАНОСТІ ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ.....	138
<i>Інна Курліщук, Оксана Алексєєва</i>	
СТУДЕНТСЬКЕ ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СУЧASNІЙ ТRENД УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	143
<i>Ірина Кучинська</i>	
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КЛЮЧОВІ ОРІєНТИРИ, ЗАВДАННЯ Й РЕЗУЛЬТАТ	149
<i>Олег Лісовець</i>	
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.....	153
<i>Божена Мажец</i>	
ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛЬЩІ	159
<i>Марія Марущак, Інна Криницька, Ірина Бекус, Людмила Мазур, Наталія Петренко</i>	
ЦННІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ МЕДИЧНИХ КАДРІВ	164
<i>Олена Муращенко</i>	
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТІ....	169
<i>Віктор Могорита</i>	
ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ ДЛЯ 6 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	175
<i>Тетяна Назаренко</i>	
НАУКОВІ ПОНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЛІЦЕЮ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	181
<i>Світлана Науменко</i>	
РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ МОНІТОРИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ).....	186
<i>Надія Олійник</i>	
МОТИВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	193

<i>Ірина Оніщук</i>	
ІНШОМОВНА ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	198
<i>Олена Остапова, Адріан Остапов</i>	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ СУЧASНОГО ФАХІВЦЯ.....	204
<i>Марек Палюх, Кристіан Шайна</i>	
НАЦІОНАЛЬНЫЙ РЕЕСТР ПРАВОНАРУШІТЕЛЕЙ, СОВЕРШИВШИХ ПРОСТУПКИ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА, КАК ВАЖНЫЙ ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМНОЙ ЗАЩИТЫ ИНТЕРЕСОВ СОЦИУМА	210
<i>Людмила Петришин</i>	
ПОЗИТИВНІ ДЕВІАЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬГУРНИЙ ФЕНОМЕН ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ	218
<i>Адіна Племікє</i>	
ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ	224
<i>Віктор Поліщук</i>	
РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ТА СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ	232
<i>Світлана Поліщук</i>	
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ ВЧЕНЬ ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІВ-РЕФОРМАТОРІВ..	237
<i>Світлана Поліщук</i>	
РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (20-ті рр. ХХ ст.)	243
<i>Валентин Савош</i>	
ОСВІТА ДОРОСЛИХ У РАНЗІ СУБ'ЄКТ ОРІЄНТОВАНОГО СКЛАДНИКА СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ	248
<i>Оксана Сагач</i>	
ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ ЯК СКЛАДОВА НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ	254
<i>Ірина Садова</i>	
ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	260
<i>Ольга Старокожко</i>	
ДЕСКРИПТИВНИЙ КОНТИНУУМ СТРУКТУРИ АКСІОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ.....	265
<i>Світлана Трубачева</i>	
ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАПРЕДМЕТНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	271
<i>Галина Черненко</i>	
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ “Я У СВІТІ”	277
<i>Оксана Чорноус</i>	
ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ З РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	282
<i>Світлана Шевченко</i>	
РОЗВИТОК ШКІЛ ІЗ ЄВРЕЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (1991-2010).....	287

<i>Інна Шелудько</i>	
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ	295
<i>Ольга Юхимець</i>	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	300
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН	
<i>Вікторія Балакірева</i>	
КОМПОНЕНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	305
<i>Ольга Гнатенко</i>	
ФОРМУВАННЯ АЛГОРІТМІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ	311
<i>Ольга Грошовенко, Лариса Присяжнюк</i>	
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ	317
<i>Олена Комарова</i>	
ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗНАНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ	324
<i>Олена Максимова</i>	
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ	329
<i>Вікторія Перетятько</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЙ.....	335
<i>Інна Стахова</i>	
ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНІХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	340
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	353
ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ СТАТТІ	357

Галина Косарєва, Наталія Руденко
Halyna Kosarieva, Nataliia Rudenko

АНАЛІЗ СФОРМОВАНОСТІ ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

ANALYSIS OF THE FORMED LEVEL OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS' BEHAVIORAL COMPONENT OF TOLERANT ATTITUDE TO CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

У статті висвітлено аналіз проблеми формування педагогічної толерантності у майбутніх вихователів. Проаналізовано результати діагностики рівня сформованості поведінкового компонента толерантного ставлення студентів до дітей з особливими потребами.

Ключові слова: толерантність, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, гуманність, вихователь.

В умовах інтегрування держави до європейської спільноти, кардинальної перебудови, модернізації та відродження національної системи освіти в Україні, спрямованої на демократизацію, духовність та гуманізацію, особливої актуальності набуває проблема визначення пріоритетів загальнолюдських цінностей, яка вимагає від освіти нового ставлення до дітей з особливими потребами, вирішення питань їх соціалізації та інтеграції.

Переосмислення суспільством ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, визнання їхніх прав на здобуття освіти, визначення цілей, завдань, пріоритетних підходів до інклюзивної освіти зумовлює необхідність підготовки фахівців дошкільного профілю нової формації з конкурентно придатним європейським чи світовим рівнем кваліфікації для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвиненої особистості.

Втілення в життя гуманістичних ідей, моралі, прав людини, людської гідності, чесності, милосердя, доброти й громадянської відповідальності нерозривно пов'язано із розвитком та вихованням толерантної особистості.

Толерантність (від лат.: tolerance – терпіння) розуміється як відсутність або послаблення реагування на який-небудь несприятливий чинник в результаті зниження чутливості до його дії. Поняття толерантності формувалося упродовж багатьох століть. Ідея толерантності виникла ще в глибокій античності і спочатку існувала як рішення проблеми відношення до релігійних меншин. Принципи толерантності, духовного розкріпачення особи поряд з її економічною та політичною свободою відстоювали мислителі минулого, спираючись на вчення про природне право на незалежність [5].

Проблема формування толерантності як у професійному, так і в загальнолюдському масштабах була відображенна в “Декларації принципів толерантності”, яка підписана 16 листопада 1995 р. 185 державами – членами ЮНЕСКО, включаючи й Україну. Декларація розглядає виховання в дусі толерантності як невідкладне завдання, яке “повинно розвивати в молоді здібності до незалежного мислення, критичної оцінки та формувати високі моральні критерії” [2].

Теоретичну основу вивчення проблеми педагогічної толерантності склали: особистісно-орієнтований підхід до виховання (І. Бех, Н. Гавриш, О. Коберник, Н. Ничкало, В. Оржеховська, Т. Поніманська, Р. Пріма, О. Савченко, О. Сухомлинська); положення філософської і психологічно-педагогічної науки про сутність гуманізму і гуманізацію виховання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Бубер, І. Кант, О. Кононко, В. Лекторський, Дж. Локк, А. Маслоу, М. Мчедлов, К. Роджерс,

Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, М. Уолцер); про сучасні концепції дошкільного виховання (Л. Артемова, А. Богуш, Л. Калуська, О. Кононко, Н. Лисенко, Т. Поніманська та ін.); про психологічні закономірності розвитку дітей дошкільного віку (Л. Виготський, Р. Павелків, О. Запорожець, Д. Ельконін, Г. Костюк, Г. Люблінська, В. Мухіна, О. Скрипченко та ін.). Загальні питання педагогіки толерантності вивчали М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, О. Шарова та ін.

Педагогічна толерантність передбачає установку на прийняття особистості дитини, на розуміння цієї дитини, на відверте спілкування. В основі толерантності є повага до особистості дитини, терпляче ставлення до найрізноманітніших проявів цієї особистості, до її поглядів і навіть помилок та недоліків. Це означає ставлення до дитини з особливими потребами, в якому немає осуду, але є співчуття, співпереживання, розуміння цінності людської особистості та бажання допомогти [4].

Питання формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів досить складне і багатоаспектне, яке вимагає значних зусиль педагогічних колективів вищих навчальних закладів щодо виховання професійної честі сучасного педагога на принципах терпимості до чужих позицій, цінностей, культур, взаєморозуміння, здатності до компромісу. У зв'язку з розвитком інклюзивної освіти, в рамках якої відбувається включення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітнє середовище і адаптація в ньому, виховання майбутніх педагогів на ідеях толерантності набуло особливої актуальності [6].

Метою статті є дослідження рівня сформованості поведінкового компонента толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (ДНЗ).

Учені (Б. Вульфов, О. Стрельцова, Л. Шкатова та інші) при визначенні сутнісних характеристик толерантності виокремлюють її різноманітні компоненти, зокрема емоційно-мотиваційний, поведінковий, інструментальний, діяльнісний. Незважаючи на те, що в більшості досліджень у структурі толерантності визначається безліч компонентів, більшість авторів пріоритет надають поведінковому компоненту. Саме тому для нашого дослідження важливо було оцінити рівень сформованості поведінкового компонента толерантного ставлення майбутніх вихователів до дітей з особливими потребами. Було виділено наступні критерії діагностики рівня розвитку поведінкового компонента: комунікативна толерантність; умінням будувати взаємини з дітьми з особливими потребами на основі розуміння їх почуттів і бажань; здатність до вияву емпатії у спілкуванні та взаємодії.

У дослідженні брали участь 426 студентів 1-5 курсів Рівненського державного гуманітарного університету за напрямом підготовки “Дошкільна освіта”. Було сформовано дві групи обстежуваних: контрольну і експериментальну.

При вивченні поведінкового компонента толерантного ставлення майбутніх вихователів до дітей з особливими потребами застосовувались наступні методи:

1. Методика діагностики загальної комунікативної толерантності (В. Бойко) [1], що дозволяє діагностувати толерантні та інтолерантні установки особистості, які виявляються в процесі спілкування. На думку автора методики, комунікативна толерантність або інтолерантність у спілкуванні поділяється на ситуативну, типологічну, професійну і загальну. Рівень ситуативної толерантності визначається ставленням людини до конкретного партнера спілкування (колеги, випадкового знайомого), типологічно – ставленням до узагальненого типу або групи людей. Професійна комунікативна толерантність вихователя виявляється в педагогічній ситуації, у взаємодії з тими людьми, з якими доводиться мати справу за видом діяльності (колеги, діти). Загальна комунікативна толерантність зумовлена життєвим досвідом, властивостями характеру, етичними принципами і значною мірою обумовлює інші форми комунікативної толерантності.

2. Метод спостереження за допомогою карти, розробленої І. Калістратовою, дає можливість виявити уміння студентів будувати взаємодію з дітьми на засадах толерантності, розуміння їх почуттів і бажань (другий показник поведінкового компонента) у процесі педагогічної практики [3]. Основна увага під час спостереження зосереджувалась на таких особливостях взаємодії студентів з дітьми, як: повага, доброзичливість, заохочення ініціативи, урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей при взаємодії з ними, підтримка позитивного самопочуття, невикористання фізичних та дисциплінарних методів впливу на дітей.

3. Методика “Діагностика соціальної емпатії” (Н. Фетіскіна, В. Козлова, Г. Мануйлова) [7], яка визначає рівень емпатійності (рису особистості, що дозволяє заглибитись у внутрішній світ іншої людини, зrozуміти її переживання; передбачає збагачення емоційного стану іншої людини, характеризується прагненням взаємодії з нею, спрямованістю уваги, сприйняття та мислення особистості на іншу людину, її проблеми, поведінку, уміння поставити себе на місце іншого на основі співпереживання, здатністю до співчуття).

За результатами методики діагностики загальної комунікативної толерантності (В. Бойка) було встановлено, що у 24,3% майбутніх вихователів експериментальної групи і 24,5% студентів контрольної групи діагностовано інтOLERантність (низький рівень розвитку комунікативної толерантності). Більше половини респондентів 57,0% експериментальної групи і 56,9% студентів контрольної групи показали середній рівень. Такі результати свідчать про те, що у більшості майбутніх вихователів ще недостатньо або зовсім нерозвинута комунікативна толерантність аж до проявів інтOLERантності. У 18,5% експериментальної групи і 18,6% студентів контрольної групи виявлено високий рівень розвитку комунікативної толерантності, що дає підстави стверджувати про достатньо високу терпимість у сприйнятті вихованців в умовах прямих і непрямих взаємин, здатність вихователів у роботі досягнути соціальної спільноти за умови сприйняття та збереження індивідуальності кожної дитини.

Найнижчі показники прояву комунікативної толерантності було зафіксовано за такими шкалами: невміння приховувати або згладжувати неприємні відчуття під час зіткнення з некомунікабельними якостями партнерів; категоричність або консерватизм в оцінках інших людей; невміння пробачати іншим помилки; нетерпимість до фізичного чи психологічного дискомфорту, що створюється оточуючими; неприйняття та нерозуміння індивідуальності іншої людини. Натомість найвищі показники толерантності діагностовано за шкалами: сприйняття себе як еталона при оцінці поведінки і змісту думок інших; невміння пристосовуватись до їхнього характеру, звичок і бажань. Якщо ми говоримо про сформованість типологічної комунікативної толерантності, тобто толерантного ставлення до дітей з особливими потребами, то можемо констатувати недостатній її розвиток. Цей факт необхідно буде врахувати в подальшій роботі зі студентами.

Результати спостереження (за І. Калістратовою) за поведінкою студентів під час педагогічної практики в групах, які відвідують діти з особливими потребами, показали певні ознаки авторитарності, надмірну категоричність у сприйманні та оцінюванні дітей, недостатню терпимість у спілкуванні з ними. Інколи від них можна було почути такі вислови: “Відійди, ти мені заважаєш”, “Ти мені набрид”, “Коли ти вже сам навчишся це робити” тощо. Але слід констатувати, що трохи більше половини студентів не завжди виявляють коректне чи толерантне ставлення до людей узагалі (у спілкуванні з однолітками, вихователями, батьками). Це безперечно ускладнює проблему, оскільки толерантне ставлення педагога має стосуватися не лише дітей, а й інших учасників навчально-виховного процесу.

Результати спостереження показують, що в більшості випадків майбутні вихователі неуважні до дитячих проблем та переживань. Зокрема, коли до них звертаються діти, можуть ігнорувати їх, займатися іншими справами, вдавати, що не чують. В окремих випадках студенти під час спілкування з дітьми демонстрували принизливе ставлення до дитини, особливо це стосується тих моментів, коли у дитини щось не виходило, виникали труднощі, порушення

поведінки, вони вдавалися не до оцінки вчинку, а особистості дитини: “Ти безвідповідальний”, “Нестерпна дитина, коли ти заспокоїшся” тощо. Досить часто спостерігалось і застосування дисциплінуючих впливів щодо дітей, особливо у вигляді покарань. В основному вони стосувалися обмеження діяльності дітей і доступу до певних об'єктів. Таким чином, низький рівень толерантності проявили під час взаємодії з дітьми 35,2 % студентів експериментальної групи і 33,8% – контрольної групи; середній рівень – 42,8% студентів експериментальної групи і 42,6% – контрольної групи; високий рівень – 22,0% студентів експериментальної групи і 23,6% – контрольної групи. Ці дані свідчать про необхідність формувати педагогічну толерантність, тобто здатність зрозуміти і прийняти дитину такою, якою вона є; бачити в ній носія інших цінностей, логіки мислення, інших форм поведінки.

Отримані результати за методикою “Діагностика соціальної емпатії” (Н. Фетіскіна, В. Козлова, Г. Мануйлова) показали, що у 26,2% респондентів експериментальної групи (24,1% – контрольної групи) – зафіковано низький рівень здатності до емпатії, що, на нашу думку, свідчить про труднощі встановлення контактів з людьми. Такі студенти швидше склонні до самостійної роботи, аніж до роботи з дітьми, тим більше з дітьми з особливими потребами. Студенти, які були віднесені до цього рівня розвитку емпатії, у відповідях вказали, що їх дратує, коли люди себе жаліють, неприємно, коли люди не вміють стримуватись і відверто виявляють свої почуття, не переймаються проблемами інших, не звертають уваги на почуття інших. Власними відповідями вони також показали іронічне ставлення і до сентиментальних проявів. Така тенденція безперечно викликає занепокоєння, оскільки це важливі умови роботи з дітьми з особливими потребами, і, якщо не працювати над розвитком емпатії, такі студенти відчуватимуть значні труднощі у встановленні контактів з дітьми.

Більше половини студентів (64,8% в експериментальній групі і 63,4% в контрольній групі), які брали участь у діагностуванні, показали середній рівень розвитку емпатії. Ці студенти виявляють співчуття і співпереживання до оточуючих, однак вони не надто уважні до проблем, почуттів інших людей. Вони не виявляють емоційної розкісності, і, як правило, свої емоції намагаються тримати під контролем, що теж може позначатися на встановленні контактів з дітьми з особливими потребами, яким необхідні взаємини, передусім орієнтовані на чуттєву складову.

9,0% майбутніх вихователів експериментальної групи (12,5% – контрольної групи) віднесено до високого рівня емпатійності. У відповідях вони продемонстрували, що небайдужі до потреб інших, склонні до сприйняття людей такими, якими вони є, легко встановлюють контакти з іншими. А це, на нашу думку, досить важливо для майбутніх вихователів, які працюватимуть з дітьми з особливими потребами. З таким вихователем дитина відчуватиме себе захищеною, знайде підтримку і розуміння.

Результати розвитку емпатії майбутніх вихователів (третій показник поведінкового компонента) засвідчують, що загалом у студентів діагностовано середній рівень. Традиційно вважається, що середній рівень емпатійності притаманний більшості людей. Однак, що стосується педагогічної професії, це не може бути прийняте як норма, особливо якщо ми говоримо про роботу з дітьми з особливими потребами. Ці діти болісно переживають свою “нечастість” з іншими, тому важливо, щоб педагог володів високим рівнем здатності до емпатійних проявів, особливо у формі активного відгуку (співчуття), яке виявляється в готовності зрозуміти дитину, допомогти їй у критичній ситуації.

Варто відзначити, що було помічено позитивну динаміку розвитку емпатійних тенденцій у студентів від першого до п'ятого курсів. Зокрема, на першому та другому курсах жодного студента не було віднесенено до високого рівня емпатії, однак тенденція до зростання спостерігалаася на подальших курсах.

Аналіз отриманих даних дав можливість виокремити три рівні розвитку педагогічної толерантності. До високого рівня було віднесено 18,7% студентів експериментальної групи

та 18,6% студентів контрольної групи. У таких студентів на належному рівні сформовані комунікативна толерантність, уміння організовувати взаємодію на засадах толерантності та емпатійність. Середній рівень було виявлено у 57,0% студентів експериментальної групи та 57,3% – контрольної. У таких студентів уміння реальної взаємодії з дітьми з особливими потребами на основі толерантного до них ставлення та емпатійність мають ситуативний характер. Відповідно низький рівень продемонстрували 24,3% майбутніх вихователів експериментальної і 24,1% контрольної групи. Для них характерний недостатній рівень розвитку комунікативної толерантності, уміння організовувати толерантну взаємодію з дітьми з особливими потребами та емпатію. Ці прояви характеризуються епізодичністю та вибірковою фрагментарністю.

Таким чином, аналізуючи результати діагностики, можна констатувати невідповідність між знаннями необхідності організації взаємин на засадах гуманізму і реальною практикою спілкування з дітьми. Це свідчить про те, що ідеї гуманного, толерантного ставлення швидше носять декларативний або ситуативний характер, ніж є стилем педагогічного спілкування і взаємодії з дітьми.

Дослідження показало, що за відсутності спеціально організованого формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами, у переважної більшості студентів напряму “Дошкільна освіта” спостерігається недостатній розвиток поведінкового компонента. На нашу думку, формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у студентів є процесом досить складним і тривалим, зумовленим багатьма чинниками, пов’язаними з різними сферами життєдіяльності майбутнього педагога, його потребами та інтересами.

Подальшим напрямом нашого дослідження буде апробація педагогічних умов формування поведінкового компонента та розробка науково-методичних рекомендацій щодо формування педагогічної толерантності у студентів.

Список використаних джерел

1. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В. В. Бойко. – М. : Информ.-издат. дом “Филин”, 1996. – 472 с.
2. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3-4. – С. 175-179.
3. Диагностика в детском саду : метод. пособие / под ред. Е. А. Ничипорюк, Г. Д. Посевиной. – Ростов-н/Д, 2003. – 288 с.
4. Косарєва Г. М. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Косарєва Галина Миколаївна. – Рівне, 2016. – 183 с.
5. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1997. – № 11. – С. 46-55.
6. Руденко Н. М. Аналіз рівня толерантності старшокласників без вад і їх ровесників з особливими потребами / Н. М. Руденко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2014. - С. 29-33.
7. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.

The article defines the notions of “tolerance” and “pedagogical tolerance”. It deals with the problem of forming tolerant personality of a future preschool teacher in terms of inclusive education. It is shown that among the components of pedagogical tolerance such as emotional-motivational, behavioral, instrumental,

the most interesting is considered to be behavioral one. The study has analyzed the formed level of behavioral component of future preschool teachers' tolerant attitude to children with special needs. The criteria for diagnostics of the level of behavioral component development are the communicative tolerance; the ability to build relationships with children with special needs on the basis of understanding of their feelings and desires; the ability of empathy in communication and interaction. The study involved 426 students of Rivne State Humanitarian University specializing in preschool education.

The analysis of the obtained data allowed us to identify the three levels of future preschool teachers' skills to build interaction with children on the basis of tolerance. High level was shown by 18.7% of students of the experimental group and 18.6% of students of the control group. These students showed the ability to form communicative tolerance and organize interaction on the basis of tolerance and empathy at the appropriate level. The average level was represented by 57.0% of students of the experimental group and 57.3% of students of the control group. These students' real interaction with children with special needs on the basis of tolerant attitude and empathy to them is situational. The low level was demonstrated by 24.3% of students of the experimental group and 24.1% of students of the control group. They are characterized by underdeveloped communicative tolerance, inability to organize tolerant interaction with children with special needs and low level of empathy. The results of the study prove the necessity of development of the program for students to form their tolerant attitude to children with special needs at inclusive groups in kindergarten.

Key words: tolerance, children with special educational needs, inclusive education, humanity, preschool teacher.

УДК 378.091.8:364-322

*Інна Курліцук, Оксана Алексєєва
Inna Kurlishchuk, Oksana Aleksieieva*

UNIVERSITY STUDENT VOLUNTEERING AS A MODERN TREND IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION

СТУДЕНТСЬКЕ ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

This article reviews the peculiarities of university student volunteering as a modern trend in Ukrainian Higher Education. The authors examine a sample of 187 university students on whether they volunteer, are interested in volunteering, and how they make sense of the impacts that volunteering has on them.

Key words: trend, educational trend, volunteering, university student volunteering, voluntary activities, voluntary work.

The system of Ukrainian Higher Education has changed over the past decade in response to more dynamic social environment, widely spreading world trends of globalization and integration which expect university graduates to have not only more relevant knowledge and professional skills that ensure competitiveness on the world market but a range of social skills and personal qualities that are necessary for modern Ukrainian society growth. The volunteering is reviewed as an essential part of undergraduates' social life and as a resource of positive socialization and better understanding of patterns of modern political, economical and social environment or populations different from the student's own. Furthermore, the volunteering stimulates personal student growth in developing personal qualities and knowledge related to the chosen profession. Students' participation in the volunteer movement gives them the strong opportunity to make a personal contribution to solving social problems and check their own possibilities. Recent targeted universities initiatives have sought to